

I. ZÁKLADNÍ větné členy (PODMĚT a PŘÍSUDEK)

PODMĚT - vyjadřuje původce, činitele děje

Práme se OTÁZKAMI:

KDO ? - na životné
CO ? - na neživotné

(Např. ŽÁK PÍŠE. Práme se KDO píše?)

Odpovíme: ŽÁK. Slovo "ŽÁK" je PODMĚT.)

Metodická poznámka:

K rychlejšímu pochopení je vhodné si nejprve přečíst oba sloupce. Potom se pokuste dožít si zapamatovat poučky a pravidla uvedená v levém sloupci. Při opakování látky využijte pomoci rodiče, sourozence, spolužáka nebo učitele - bude Vám číst příklady z pravého sloupce a Vy budete určovat větný člen. K procvičení využijte i další texty z učebnic, knih nebo časopisů.

Drůhy podmětu - co je jím nejčastěji:	<u>Příklady (skloněné a podtržené písmo označuje PODMĚT)</u>
PODSTATNÉ JMÉNO v 1. pádě	<u>Zemědělci sklizejí úrodu.</u>
PŘÍDAVNÉ JMÉNO	<u>Raněný sténal. Zkoušený se třásl.</u>
ZÁJMENO v 1. pádě: osobní (obvykle se v podmětu nevyjadřuje).	Proč nepíšeš ? Zpívají. Vyčerpán klesl na lůžko. (Podmět je nevyjádřen - <i>ty .. oni .. on</i>).
Vyjadřují se v těch pří-padech, kde je důraz, citové zajiění, kde je potřeba sro-zumitelnosti. <i>Těž je-li podmět rozvit.</i>	To jsem udělal <u>já</u> . Ted půjdete <u>vy</u> . <u>Ty</u> jsi pěkný kamarád ! <u>Já sám</u> jsem se to dozvěděl až včera. <u>Já hlupák</u> tomu věřil.

- při několikanásobném podmětu	Nebudeš mít nic <i>ty</i> , ani <i>on</i> .
přivlasňovací a ukazovací:	<u>Náš</u> o tom nic nevěděli. <u>To</u> je vážná věc.
tázací:	<u>Kdo</u> přišel? <u>Co</u> zbylo pro nás? <u>Kdopak</u> na to myslí !
neurčitá:	<u>Někdo</u> tu přece byl. Stalo se <u>něco</u> ? <u>Kdo</u> si se na tebe ptal.
vymešovací:	<u>Všichni</u> se zastavili nedaleko nás. <u>Sám</u> to dobře znám. <u>Každý</u> se o to zajímal.
záporná:	<u>Nikdo</u> na to nepomyslel. <u>Nic</u> se nemohlo stát. <u>Žádný</u> tu nezástal.
ČÍSLOVKY (bývají řídicí)	<u>Oba</u> se vrátili. <u>Tři</u> zůstali.
INFINITIV	Dříve bývalo snadné <u>uložit</u> velrybu. Bylo nemožné <u>vydržet</u> takový nápor.
Podmět se zpravidla nevyjadřuje: - je-li znám ze situace, ze souvislosti - je-li podmět zřejmý z tvaru určitého slovesa	"Řidič autobusu jel příliš rychle. Zavínil ("řídic") tak srážku". "Té zprávě jsem ("já") neuvěřil". "Vezmi si ("ty") aspoň rukavice". (mluvnický se jedná o podmět nevyjádřený)
Není vyjádřen ani podmět všeobecný	Hlásili to (<u>někdo</u>) v televizi. Říkali mu (<u>hidé</u>) Paleček. (myslí se prostě "slověk, lidé, někdo")

PŘÍSUDEK

Přísudek vyjadřuje, co se praví o podmětů.

Co dělá podmět: Zemědělci pracují.

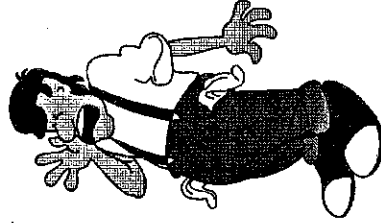
Co se děje s podmětem: Obilí dozrává.

Jaký je podmět: Počasí bude příznivé.

Ptáme se PODMĚTEM:

Co dělají zemědělci? Odpověď: "Pracují."

"zemědělci" = podmět, "pracují" = přísudek.

Přísudek má podobu:	PŘÍKLADY
a) přísudku <u>slovesného</u> , jeho základem je určitý slovesný tvar	Žába <u>skočila</u> do studánky. Míč <u>vlétl</u> do okna.
b) přísudku <u>jmenného se sponou</u> (= tvar slovesa být, bývat, stát se, stávat se)	Dítě je často <u>nemocné</u> . Její oči <u>jsou modré</u> jako pomněnky. Pohled se <u>stal nejistým</u> .
<i>Přísudek jmenný může být i beze spony</i>	Mladost <u>radost</u> . Sliby <u>chvby</u> .

- Přísudek slovesný i jmenný se sponou má základ v určitém slovesném tvaru (jednoduchém i složeném).

- Přísudek může být HOLÝ - ROZVITÝ - NĚKOLIKANÁSOBNÝ

- HOLÝ PŘÍSUDEK bývá vyjádřen jedním slovem.

Za HOLÝ PŘÍSUDEK (i když je vyjádřen více slovy) pokládáme slovesný tvar:

Slovesný tvar	PŘÍKLADY
1) jednoduchý (jednoslovný) tvar	Žák <u>psal</u> úlohu. Někdo <u>hlasitě vykřikl</u> . To děvče <u>vede</u> smutný život.
2) složený slovesný tvar (několikaslovný)	Přihlíš <u>jsme se vzdálili</u> od města. Dlouho <u>jsi nepřicházel</u> . Já <u>jsm toho nelitoval</u> . <u>Nebudeme už o tom mluvit</u> . <u>Budeme mít</u> veselou zábavu. <u>Blesk je doprovázen</u> krupobitím.
3) sloveso se zvratným zájmenem se, si	Most <u>se houpe</u> pod stovkami aut. Vy <u>si to jistě nemyslíte</u> . Matka <u>se vrátí</u> později.
4) tvar sponového slovesa být (jsou, nejsou, byla, nebyla atd) se jménem a) přídavné jméno je vždy v 1. pádě a může mít i tvary jmenné b) podstatné jméno bývá v 1. nebo 7. pádě. Jsou-li ve větě dvě podstatná jména v 1. pádě přísudkem bývá jméno s obecnějším významem.	Řeky v horách <u>jsou studené</u> . Stíny lesa <u>byly neproniknutelné</u> . Jiřík <u>je živ a zdráv</u> . Bingo <u>byl</u> obrovský <u>slon</u> . Bratr <u>je</u> znamenitý <u>plavec</u> . Marie <u>je</u> <u>dobráčka</u> . Bedřich <u>je</u> vytrvalý <u>chodec</u> . Raška <u>byl</u> náš nejlepší <u>skokan</u> na lyžích. Praha <u>je</u> <u>město</u> . Slepýš <u>není</u> <u>had</u> . Strýc <u>je</u> <u>rybář</u> . Robert <u>je</u> <u>stavitel</u> em lodí.
5) pomocné sloveso ve spojení s infinitivem plnovýznamového slovesa: <u>muset</u> , <u>moci</u> , <u>smět</u> , <u>mít</u> , <u>chtít</u>	To si <u>musíme vysvětlit</u> . <u>Chci se podívat</u> do Prahy. <u>Máme zavolat</u> pomoc ?

Sponová slovesa být, bývat, stát se mohou být i samostatnými přísudky:

a) - <u>být</u> je přísudkem, znamená-li EXISTOVAT - dále v případech, kdy je sloveso <u>být</u> ve spojení s příslovečným určením - místa - času	Spravedlnost <u>je</u> . Záznaky <u>nejsou</u> . Vlny a vodníci <u>nejsou</u> a <u>nebyli</u> . Monika <u>je na zahradě</u> (=pracuje). Bratr <u>je na vojně</u> . U nás <u>jsou</u> všechna pole <u>na svazích</u> (=leží, nacházejí se). Olympiáda <u>je jednou za čtyři roky</u> (=koná se). <u>Večer je</u> divadelní představení.
b) <u>stát se</u> (stávat se) je přísudkem, když označuje, že něco vzniklo	<u>Stala se</u> nehoda. Takový úspěch <u>se nestává</u> často. Včera <u>se stala</u> taková přhoda.

II. ROZVÍJÍCÍ větné členy (t.j. PŘÍVLASTEK, DOPLNĚK,

PŘEDMĚT, PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ

Mohou být holé, rozvité, několikanásobné.

PŘÍVLASTEK

Rozvíjí podstatné jméno. Blíže vymezuje jeho význam.

Ptáme se otázkou:

JAKÝ (jakým, jakou atd.) a podstatným jménem.

Např. PŘI NAŠÍ ŠKOLE MÁME OVOCNÝ SAD.

Ptáme se: Při jaké škole?

Odpověď: Naší. (Slovo "naší" je přívlástek)

Jaký s a d ? Ovocný. (=přívlástek)

PŘÍVLÁSTEK SHODNÝ:

Vyjádřen je nejčastěji <u>PŘÍDAVNÝM JMÉNEM</u> , shoduje se v rodě, čísle, pádě. Je zpravidla před svým členem řídícím.	<u>občanské hnutí</u> , <u>letní město</u> , <u>Honzíkova cesta</u> .
<u>Může být vyjádřen i ZÁJMENEM:</u> přívlastňovacím ukazovacím tázacím neurčitým vymezovacím záporným	<u>To byla moje chyba</u> . Na jejich slovo je vždy <u>spolehnuti</u> . <u>Ta voda byla huboká</u> . <u>Taková sláva tu už dlouho nebyla</u> . <u>Která barva se ti líbí ?</u> <u>Či pes to byl ?</u> <u>Některé květy nevoní</u> . <u>Nějací lidé se po vás ptali</u> . <u>Všichni kluci mi záviděli</u> . <u>Sám kapitan přijel</u> . <u>Včera nejel už žádný vlak</u> .
<u>ČÍSLOVKOU</u>	<u>Jeden námořník zůstal ve člunu</u> . <u>Ozvalo se trojí zahvízdnutí</u> .
<u>Může být vyjádřen i podstatným jménem</u>	<u>město Praha</u> , <u>básmík Neruda</u> , <u>pes Alík</u> .

Za jménem stojí shodný přívlástek jen ve zvláštních případech:

je-li rozvíjí, v odborných názvech (uhlíčitán sodný), v tradičních názvech (Dekret kutnohorský).

Poznámka: rozlišujeme ještě TĚSNÉ PŘÍVLASTKY (těsný přívlástek nemůžeme

z věty vypustit. Změnil by se smysl věty): Mraky s ostře ohraničenými okraji bývají někdy oslnivě bílé.

VOLNÉ PŘÍVLASTKY (volný přívlástek dodatečně doplňuje vlastnost řídícího podstatného jména. Může být vypuštěn, aniž se změni smysl věty. Ve větě je oddělen čárkami): Střední Asie, odříznutá hradbami vysokých hor od mořské vláhy, je vyprahlá a suchá.

PŘÍVLASTEK NESHODNÝ

se svým řídicím podstatným jménem se NESHODUJE.

Závislost je vyjádřena ŘÍZENOSTÍ.

Přívlastek neshodný	PŘÍKLADY
Stojí za jménem:	lov ryb. <u>odchytí zvěř</u> , <u>pouzdro dalekohledu</u> Výrobky našich <u>továren</u> se <u>vyvázejí</u> do celého světa. Červená barva <u>svetru</u> splynula s nátěrem <u>rámu motocyklu</u> . Na bráně <u>spočívala tlustá vrstva sněhu</u> . V běhu na 800 m <u>startovali též atleti</u> z <u>Polska</u> . Cesta <u>vlevo</u> byla <u>uzavřena</u> . <u>Umění</u> <u>mlčet</u> není <u>snadné</u> .
Přívlastek shodný i neshodný může být také	
NĚKOLIKANÁSOBNÝ	<u>Mozkové a nervové buňky</u> <u>konají velice</u> <u>namáhavou práci</u> . (=shodný) <u>Lípa umí</u> <u>vzdorovat nepřízní počasí i půdy</u> . (=neshodný)
POSTUPNĚ ROZVÍJEJÍCÍ (jen shodný přívlastek)	<u>Lehké jednoduché sportovní šaty</u> <u>sluší</u> <u>mladým lidem</u> .

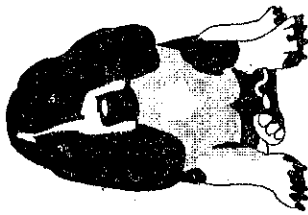
PŘÍSTAVEK

Je to zvláštní druh volně připojeného přívlastku shodného, jehož základem je podstatné jméno. Je zpravidla rozvíjí a stojí za řídicím jménem. Ve větě ho oddělujeme čárkami.

Ptáme se také otázkou JAKÝ (JAKÉ atd.) a JMÉNEM.

PŘÍKLADY

Praha, hlavní město republiky, se stala
místem velkých událostí. Některé rostliny
tvoří výtrusy, drobná jednobuněčná tělíska.
Oba, otec i matka, zbožňovali své děti.
Měsíc je nejbližším sousedem Země,
vlastně její přirozenou družicí. Žralok
spolyká všechno, např. odpadky, kořise,
kusy hadrů, ryby. Pokladník, starší vysoký
muž.

DOPLNĚK

Závisť na slovese zpravidla v přísudku, ale zároveň na jméně v podmětu
nebo předmětu.

Vyjádříje vlastnost, kterou má jméno za děje nebo která se mu dějem
přisuzuje. Je vzdálen od jména.

Závislost zjišťujeme otázkou: JAK (jaké, jaká...).

Např. DÁŠA SE VRÁTILA UNAVENA.

JAK se Dáša vrátila?

Odpověď: UNAVENA (= doplněk).

Bývá vyjádřen:	PŘÍKLADY
<u>přídavným jménem, které</u> <u>může mít i jmenový tvar</u>	<u>Maminka přiběhla celá <u>udýchaná</u></u> . <u>Ráda</u> <u>sedávala babička na lavičce pod lipou</u> . <u>Děti</u> <u>se vracely <u>spokojeny</u></u> .
<u>zájmenem <u>všechn. sám</u></u>	<u>Děvčata <u>přišla všechna</u></u> . <u>Honzk <u>zůstal</u></u> <u>ve voze <u>sám</u></u> .

PŘÍVLASTEK NESHODNÝ

se svým řídicím podstatným jménem se NESHODUJE.
Závislost je vyjádřena ŘÍZENOSTÍ.

Přívlastek neshodný	PŘÍKLADY
Stojí za jménem:	lov ryb. odchyt zvěře. pouzdro dalekohledu Výrobky našich továren se vyvázejí do celého světa. Červená barva světla splynula s nátěrem rámu motocyklu. Na bráně spočívala tlustá vrstva sněhu. V běhu na 800 m startovali též atleti z Polska. Cesta vlevo byla uzavřena. Umění mlčet není snadné.
Přívlastek shodný i neshodný může být také	
NĚKOLIKANÁSOBNÝ	Mozkové a nervové buňky konají velice namáhavou práci. (=shodný) Lípa umí vzdorovat nepřízní počasí i půdy. (=neshodný)
POSTUPNĚ ROZVÍJEJÍCÍ (jen shodný přívlastek)	Lehké jednoduché sportovní šaty sluší mladým lidem.

PŘÍSTAVEK

Je to zvláštní druh volně připojeného přívlastku shodného, jehož základem je podstatné jméno. Je zpravidla rozvíjí a stojí za řídicím jménem. Ve větě ho oddělujeme čárkami.

Ptáme se také otázku **JAKÝ** (**JAKÉ** atd.) a **JMÉNEM**.

PŘÍKLADY

Praha, hlavní město republiky, se stala
místem velkých událostí. Některé rostliny
tvoří výtrusy, drobná jednobuněčná tělíska.
Oba, otec i matka, zbožňovali své děti.
Měsíc je nejbližším sousedem Země,
vlastně její přirozenou družicí. Žralok
spolyká všechno, např. odpadky, koryše,
kasy hadrů, ryby. Pokladník, starší vysoký
muž.

DOPLNĚK

Závisť na slovese zpravidla v přísudku, ale zároveň na jméne v podmětu
nebo předmětu.

Vyjádříme vlastnost, kterou má jméno za děje nebo která se mu dějem
přisuzuje. Je vzdálen od jména.

Závislost zjišťujeme otázkou: **JAK** (**jaké, jaká...**).

Např. **DÁŠA SE VRÁTILA UNAVENA**.

JAK se **Dáša** vrátila?

Odpověď: **UNAVENA** (= doplněk).

Bývá vyjádřen:	PŘÍKLADY
přídavným jménem, které může mít i jmenový tvar	Maminka přiběhla celá <u>udýchaná</u> . <u>Ráda</u> sedávala babička na lavičce pod lipou. Děti se vracely <u>spokojeny</u> .
zájmenem <u>všechn</u> . <u>sám</u>	Děvčata přišla <u>všechna</u> . <u>Honzík</u> zůstal ve voze <u>sám</u> .

PŘEDMĚT

Závisí na slovese, někdy na přídavném jménu dějovém. Tvoří s nimi větou dvojici. Jejich vztah (závislost) je vyjádřen řízeností, tzn. pád předmětu je řízen řídicím členem. Je určován:

a) vazbou slovesa

Horolezci dosáhli vrcholu. (Nelze říci: Horolezci dosáhli vrcholem).

b) vazbou přídavného jména.

Jsem zvyklý námaze. (Nelze říci: Jsem zvyklý námáha).

Na předmět se tážeme pádovou otázkou + slovesem (přídavným jménem).

Čeho horolezci dosáhli ?

Odpověď: vrcholu (=předmět).

U předložkových pádů (zvláště u 7.p.), když je možná i jiná otázka než pádová, je třeba rozhodnout, zda nejde o jiný větný člen.

Např.: "Cesta vede lesem." Otázka: kudy vede cesta ?

Odpověď: lesem (= příslůvečné určení místa, nikoliv předmět).

číslovkou <u>oba</u> , <u>dva</u> , <u>tři</u> , <u>čtyři</u> , <u>první</u> , <u>druhý</u> ...	Naše družstvo skončilo <u>první</u> . Chlapci přišli <u>oba</u> <u>dva</u> . K cíli jsme dorazili jako <u>třetí</u> .
přechodníky	<u>Opíraje se o lokty</u> , <u>prohlížel si</u> inženýr <u>pobřeží</u> . <u>Veverka</u> , <u>skákájíc v loňském listí</u> , <u>vyplašila zajíce</u> .
podstatným jménem po slovesech <u>imenovati</u> , <u>zvoliti</u> , <u>prohlásiti</u> ... <u>zdát se</u>	<u>Zvolili</u> <u>Valentu</u> <u>předsedou</u> <u>družstva</u> . <u>Bratra</u> <u>jmenovali</u> <u>ředitelem</u> <u>celé</u> <u>firmy</u> . <u>Výhra se zdála</u> <u>vzdálenou</u> <u>vidinou</u> .
ve 4.p za předložkou <u>za</u>	<u>Milana</u> <u>zvolili</u> <u>za</u> <u>kapitána</u> <u>mužstva</u> . <u>Považoval mě</u> <u>za</u> <u>svého</u> <u>přítele</u> .
za spojku <u>jako</u>	<u>Předsedy si podnikatelé</u> <u>vážili</u> <u>jako</u> <u>rozvážného</u> <u>hospodáře</u> . <u>Měli ho rádi</u> <u>jako</u> <u>bratra</u> .
infinitivem	<u>Nikdo neviděl</u> <u>Marii</u> <u>plakat</u> . <u>Jenda</u> <u>slyšel</u> <u>matku</u> <u>volat</u> . <u>Ve</u> <u>výši</u> <u>spatříte</u> <u>káně</u> <u>kroužit</u> <u>nad</u> <u>lesy</u> .

Poznámka:

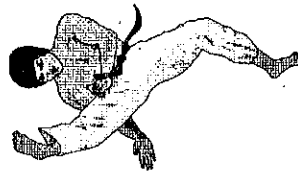
Doplněk vyjadřuje vlastnost jména podobně jako přívlastek. Liší se však od něho tím, že vyjadřuje tuto vlastnost za určitého děje.

(Přívlastek stojí těsně u jména, doplněk je vzdálen).

PŘÍKLADY

Je vyjádřen:

podstatným jménem
(nejčastěji)

V dálce jsme spatřili tmavý les.
Ptáme se: CO jsme v dálce spatřili ?
Odpověď: TMAVÝ LES (=předmět)
Těhdy jsem viděl poprvé moře. Rozhlas oznámil další zprávy o zeměřesení. Jirku probudilo klepání na dveře. Břežky ostrova tvoří kamenitá nížina. Pozvolna pozbyli trosečníci všech nadějí na rychlou záchranu.
Ubohému lidu vládl krutý vévoda.

přídavným jménem	Sytý hladovému nevěří. Podal raněnému vodu.
zájmenem	Rodiče o tom nevěděli. Pozdravujte ho.
číslovkou	Znali jsme oba. Poděj mi druhou.
infinitivem	Marie umí dobře zpívat. Věra toužila navštívit výstavu knih. Doporučili mu chodit.
NĚKOLIKANÁSOBNÝ PŘEDMĚT	
Na sklonku horkého léta kosí kombajny pšenici a kukuřici. Na svazích menších hor ošetřují rolníci víno a tabák.	

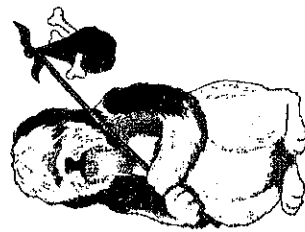
PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ

Vyjádřuje okolnosti a vztahy. Může rozvíjet sloveso nebo přídavné jméno nebo příslovce.
Bývá vyjádřeno

PŘÍSLOVCEM, PODSTATNÝM JMÉNEM,
ZÁJMENEM, INFINITIVEM.

U příslovečného určení rozlišujeme:

MÍSTO - otázky:

KAM ?

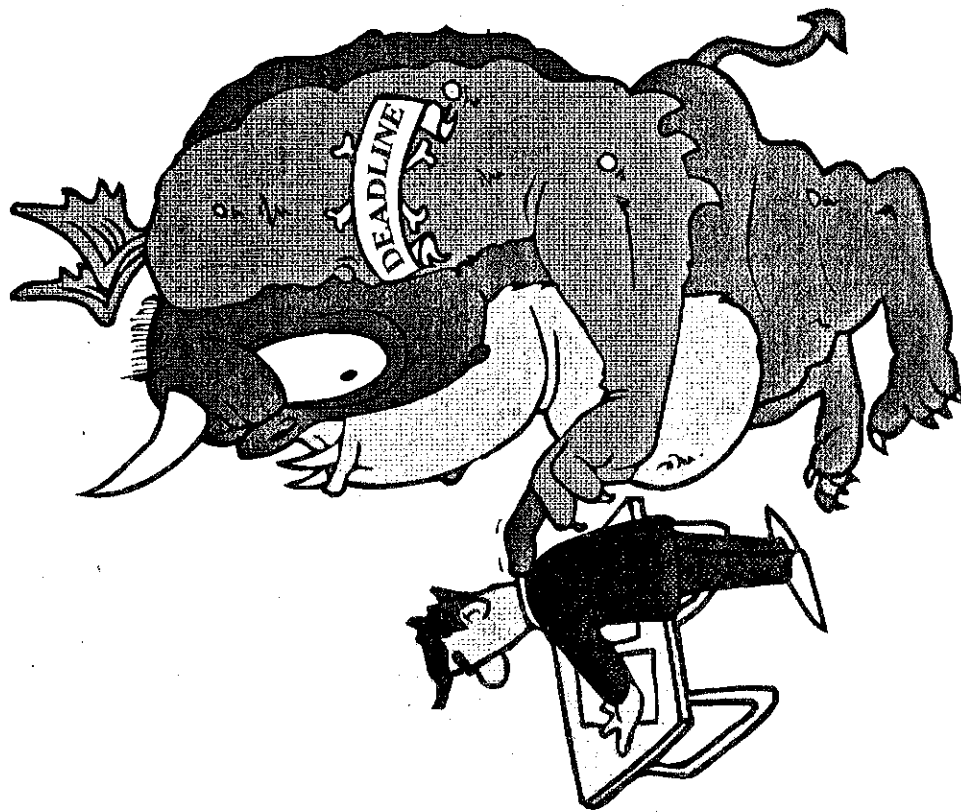
KDE ? Rybářská loď přistála u břehu. Tam neroste tráva. Uvnitř je dusno. Vlevo se černaly lesy.

Všichni již odešli domů. Půjdete ven ?
Jinam už nepojedeme.
Míč se skutálel na zem.
Postavte dřevák vedle vědra.

ODKUD ?	Hrách k nám přišel z jižní Evropy. Zprava se ozvalo hvízdnutí. Odtud nehrází nebezpečí.
KUDY ?	Auto uhánělo širokou dálnicí. Tudy už někdo šel. Jinudy se jít nedá.
ČAS - otázky: KDY ? ODKDY ? DOKDY ?	Usmul jsem téměř okamžitě. Včera nás navštívil strýc. Druhého dne ráno padal sníh. Schůze potrvá od 14 do 16 hodin.
JAK DLOUHO ?	Ještě dlouhých pět let trval nerovný boj. Ustavičně se lily z nebe proudy vody.
JAK ČASTO ?	Denně pozoroval Robinson celý ostrov. Jednou se to podařilo. Dnes a zítra se hraje stejný film. (=několikanásobně)
ZPŮSOB - otázky: JAK ? JAKÝM ZPŮSOBEM ?	a) Vyjadřujeme je PŘÍMO : Tučné maso je těžce stravitelné. Oheň se rychle šířil. Dobře si všechno zapamatujte. Kočce říkali Minka. Chlapec se jmenoval Danek. Slunce vyrazilo z oblaku plnou silou. b) Nebo je vyjadřujeme PŘIROVNÁNÍM : Okna rodného domu září jako maják. Plul na zpěněném hřebenu jako ohromný delfin.
MÍRU - otázky: KOLIK ? O KOLIK ? JAKOU MĚROU ? DO JAKÉ MÍRY ?	Věž je opravdu poněkud nahnutá. Otevřel jsem napolo oči. Vstupenka stojí pět korun. Voda je 18 stupňů teploty.

PROSTŘEDEK, NÁSTROJ - na otázky	(Je velmi časté. Vyjadřuje se nejčastěji 7.pádem): <u>tlak</u> <u>vzduchu</u> <u>měřit</u> <u>tlakoměrem</u> .
JAKÝM PROSTŘEDKEM? (významově je součástí příslovečného určení způsobu, určuje se pro přesnější rozlišení)	Nejraději cestuji <u>letadlem</u> . <u>Parou</u> <u>poháněný</u> <u>stroj</u> <u>pracoval</u> <u>přesně</u> <u>a</u> <u>spolehlivě</u> . <u>Housenky</u> <u>se</u> <u>zakusují</u> <u>silnými</u> <u>ostrými</u> <u>kusadly</u> <u>do</u> <u>lístků</u> <u>zelí</u> . <u>Panely</u> <u>se</u> <u>umísťují</u> <u>na</u> <u>místo</u> <u>velkými</u> <u>jeřáby</u> . <u>Rozhodčí</u> <u>zavížděl</u> <u>na</u> <u>píšťalu</u> .
PŘÍČINU - otázky: PROČ? Z JAKÉ PŘÍČINY? Z JAKÉHO DŮVODU? K ČEMU?	(Z příslovcí vyjadřují příčinu pouze PROČ, PROTO) <u>Proč</u> <u>to</u> <u>chcete</u> <u>udělat</u> ? <u>Proto</u> <u>se</u> <u>musíte</u> <u>teple</u> <u>obléci</u> . <u>Otřásl</u> <u>jsem</u> <u>se</u> <u>zimou</u> . <u>Pro</u> <u>samé</u> <u>zábavy</u> <u>nená</u> <u>čas</u> <u>na</u> <u>práci</u> . (Nejčastěji je vyjádřeno podstatným jménem v 7. pádě nebo v některém pádě předložkovém). (Bývá vyjádřeno rozmanitými pády podstatných jmen): <u>Pro</u> <u>zbytek</u> <u>výpravy</u> <u>se</u> <u>autobus</u> <u>vrátil</u> <u>za</u> <u>hodinu</u> . <u>Tři</u> <u>chlapci</u> <u>odešli</u> <u>pro</u> <u>vodu</u> . <u>Letadel</u> <u>se</u> <u>užívá</u> <u>k</u> <u>dopravě</u> <u>osob</u> <u>a</u> <u>zboží</u> . <u>Strýc</u> <u>s</u> <u>tetou</u> <u>k</u> <u>nám</u> <u>přišli</u> <u>na</u> <u>návštěvu</u> .
ÚČEL - otázky: PROČ? ZA JAKÝM ÚČELEM?	(Účel se vyjadřuje také infinitivem): <u>Půjdem</u> <u>se</u> <u>koupat</u> . <u>Slávek</u> <u>jim</u> <u>přiběhl</u> <u>pomocí</u> . <u>Kdo</u> <u>šel</u> <u>zavolat</u> <u>lékaře</u> ?
POZNÁMKA: Rozdíl mezi PŘÍČINOU a ÚČELEM:	
PŘÍČINA vyjadřuje skutečnost, která předchází:	<u>Pro</u> <u>zlost</u> <u>se</u> <u>nedovedl</u> <u>ovládnout</u> . /dřív/ /potom/
ÚČEL vyjadřuje skutečnost, která následuje:	<u>Vyrobil</u> <u>mlýnek</u> <u>dětem</u> <u>pro</u> <u>radost</u> . /dřív/ /potom/

PODMÍNKU - nebyvají častá	<u>Za</u> <u>pěkného</u> <u>počasí</u> <u>je</u> <u>odtud</u> <u>vidět</u> <u>Sněžku</u> . <u>Nitroglycerin</u> <u>vybuchuje</u> <u>již</u> <u>při</u> <u>pouhém</u> <u>nárazu</u> .
PŘÍPUSTKU - nebyvají častá	<u>Přes</u> <u>zákaz</u> <u>se</u> <u>o</u> <u>to</u> <u>pokusil</u> . <u>Učinil</u> <u>to</u> <u>profi</u> <u>naší</u> <u>vůli</u> . <u>Přes</u> <u>nepříznivé</u> <u>počasí</u> <u>pokračovali</u> <u>zemědělci</u> <u>ve</u> <u>sklizení</u> .

II. KAPITOLA

PONAUCENÍ O VĚTĚ A SOUVĚTÍ

Metodická poznámka:

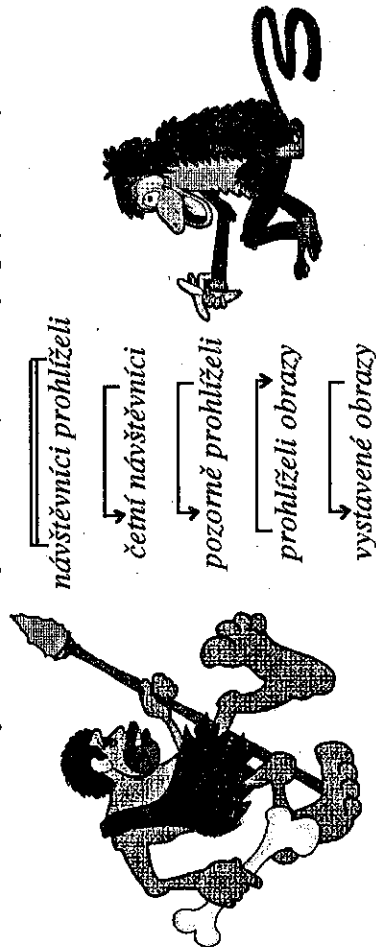
Jde o poměrně složitou problematiku. K jejímu pochopení je nutné si zapamatovat trochu teorie a osvojit si postupy rozboru věty a určování druhů vět.

Proto se snažte zapamatovat si poučky na str. 20 - 25:

- Větný celek, který vyjadřuje jednu myšlenku se nazývá **věta jednoduchá**.

např.: Četní návštěvníci pozorně prohlíželi vystavené obrazy.

Slova této věty můžeme významem i mluvnicky spojit do dvojic takto:

Slova, která k sobě ve větě patří významem i mluvnicky, tvoří **skladebné dvojice**. (Nemůžeme spojit četní pozorně, návštěvníci obrazy).

Ve skladebných dvojicích se můžeme ptát jedním slovem na druhé (jací návštěvníci? - četní; co prohlíželi? - obrazy; jak prohlíželi? - pozorně apod.).

Slovo, jímž se ptáme, je **řídící člen** skladebné dvojice. Druhý člen určuje přesněji význam členu řídicího, závisí na něm; proto se nazývá **člen závislý**.

Ve skladebné dvojici

návštěvníci prohlíželi

se člen závislý shoduje se svým členem řídicím v pádě, čísle, rodě a životnosti. Závislost na členu řídicím je vyjádřena **shodou**.

Ve skladebné dvojici

prohlíželi obrazy

je člen závislý řízen členem řídicím, člen řídicí určuje jeho pád (srovnejte: *díváme se na obraz, učíme se cizím řečem, mluvíme o knize, točím klikou*).

Závislost na členu řídicím je vyjádřena **řízeností**.

Ve skladebné dvojici

poznorně prohlíželi

závislost členu *poznorně* na členu řídicím *prohlíželi* není vyjádřena zvláštním tvarem. Tomuto způsobu říkáme **přímkyání** (srovnejte: *učí se snadno, pracuje vytrvale*). Členy skladebných dvojic jsou **větnými členy**.

POSTUP PŘI ROZBORU VĚTY JEDNODUCHÉ:

1. Vyhledat základní skladebnou dvojici (podmět a přísudek), zapsat ji a spojit dvojitou čarou.
2. Vyhledat závislé členy, spojit s členy řídicími (šipka směřuje k řízenému členu). Ptáme se řídicím členem na závislý.
3. Zjistit druhy rozvíjejících větných členů podle příslušných hledisek a označit je zkratkou.

A. DRUHY VĚT PODLE ČLENITOSTI:**1) Věty dvojjmenné**

- můžeme je mluvnicky i významově rozčlenit na část podmětovou a přísudkovou:

Úrodná rovina // přechází v pahorkatinu.

2) Věty jednočlenné

jejich obsah je vyjádřen pouze jedním základním členem.

Věty jednočlenné bývají:

slovesné:

Prší ! Bolí ho na prsou. Stmívalo se.

jmenné:

Štásmou cestu ! Veselé vánoce ! Toho nadšení.

cytoslovečné:

Bác ! Bum ! Psst !

infinitivní:

Zavřít okna !

částicové:

Snad ! Ano.

B. DRUHY VĚT PODLE OBSAHU:

OZNAMOVACÍ Naše družstvo získalo 1. cenu.

TÁZACÍ Prší tam ? Tohle si mám obléci ?

Kdo z vás tam půjde ?

ŽÁDACÍ -rozkazovací Podej mi křídla! Mluvíte! Očistěte si obuv!

-přací Kéž by se vám to vyplatilo!

SOUVĚTÍ

Rozlišujeme:

SOUVĚTÍ SOUŘADNÉ A PODŘADNÉ**SOUŘADNÉ SOUVĚTÍ:**

Má aspoň 2 věty hlavní. (Může mít dále i věty vedlejší = souvětí složené).

PODRÁDNÉ SOUVĚTÍ:

Má pouze jednu větu hlavní a aspoň jednu větu vedlejší.

Souřadné spojení vět:

je spojení takových vět, z nichž žádná nezávisí mluvnicky na druhé větě jako její větný člen.

Podle významového poměru rozlišujeme spojení:

(spojky jsou stejné jako u několikanásobných větných členů)

slučovací: (a, i, nebo, ani, také, pak potom, ani-ani, i-i) ^{ta - ta} ~~ani-ani~~
př. Švestky na zahradě už načisto změkly a letní jablka padají.

stupňovací: (ba, dokonce, ba i, ba ani, nejen-ale i, nejen-nýbrž i)

př. Vyhnal ho, ba nechtěl o jeho zaměstnání ani slyšet.

odporovací: (ale, avšak, však, jenže, nýbrž, sice-ale)

př. Seděli jsme ve sítnu, ale i ve sítnu bylo dusno.

vylučovací: (nebo, anebo, buď-buď, buď-nebo, ať-ať atd.)

př. Metuje zde protéká řídkým lesem nebo se valí přes kameny.

důsledkové: (proto, a proto, tedy, a tedy, tudíž)

př. Tuto knihu jsem nečetl, proto ti o ni nemohu nic říci.

příčinné: (neboť, vždyť, totiž)

př. Večer je zde delší, neboť v létě padá soumrak později.

VĚTY V SOUVĚTÍ JSOU BUĎ HLAVNÍ nebo HLAVNÍ a VEDLEJŠÍ

HLAVNÍ VĚTA (HV) - je ta, která na žádné větě mluvnicky nezávisí.

VEDLEJŠÍ VĚTA (VV) - závisí mluvnicky na jiné větě.

- mluvnická závislost znamená, že věta závisí na jiné větě jako větný člen

- věta vedlejší závisí na větě hlavní, která je pro ni větou řídicí

- věta vedlejší může být řídicí také pro jinou závislou větu vedlejší

MLUVNICKOU ZÁVISLOST zjišťujeme otázkou podobnou jako je otázka na větné členy.

Ptáme se větou řídicí na větu závislou.

"Kde roste kapradí, bývá vlhko."

KDE bývá vlhko? ODPOVĚĎ: Kde roste kapradí
(= věta řídicí) (= věta závislá)

Rozlišujeme tyto VEDLEJŠÍ VĚTY:

(Opět se snažte rychle a přesně zapamatovat vše, co je uvedeno na této straně.)

Poznámka: podřízené jsou VĚTY VEDLEJŠÍ

podmětné: Kdo sbírá známky, navštíví rád filatelistickou výstavu.

přísluškové: Účinek pokusu byl takový, jaký jsme nečekali.

předmětné: Cítil jsem, že se něco na blízku pohybuje.

příslověčné: Postavili jsme se u vody tak, jak jsme si to předem určili.

přívlastkové: Letadel, která mají velký dolet, se užívá na zámořských linkách.

doplnňkové: Pozorovali jsme stíny, jak protínaly měsícem osvětlenou louku.

příslověčné dělíme dále na:

místní: Kde roste kapradí, bývá vlhko.

časové: Když je pod mrakem, schyluje se k dešti.
způsobové a měrové:

Jak si usteleš, tak si lehneš. Čím kdo zachází, tím schází.

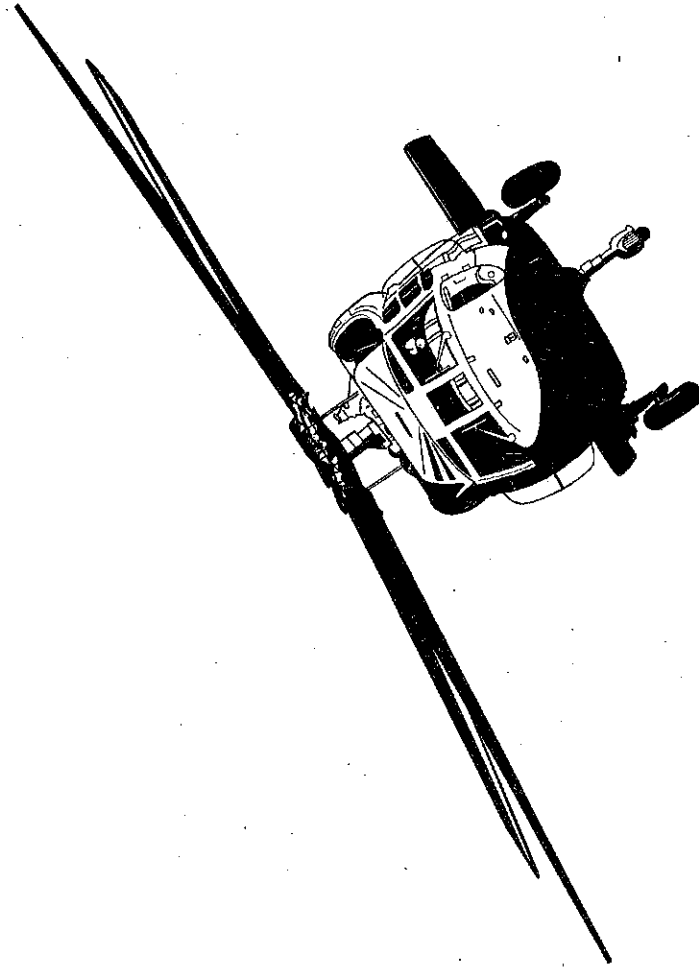
příčinné: Nikdo z chlapců nevyšel ze stanu, poněvadž se báli.

účelové: Někteří hoši odešli do lesa, aby nasbírali suchého dříví.

podmínkové: Budeme-li pozorní, uvidíme mnoho zajímavého.

přípustkové: Ačkoli bylo nepříznivé počasí, byla účast více než dobrá.

Každou vedlejší větu můžeme změnit na větný člen.

Metodická poznámka:

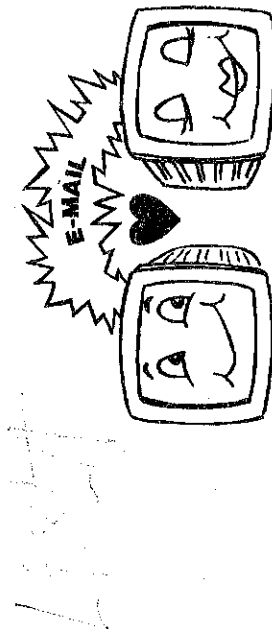
jestliže jste si osvojili výše uvedené, lehce rozpoznáte, o jakou větu vedlejší jde. Při procvičování využijeme pomoci druhé osoby, která uvádí příklady z pravého sloupce a žák určí větu vedlejší. Dále se snažíme sami uvést nějaké jiné příklady.

VĚTY VEDLEJŠÍ

(Lze je nahradit větným členem.)

ROZLIŠUJEME vedlejší věty	PŘÍKLADY - <u>podtržená věta je věta vedlejší</u>
PODMĚTNÉ Vyjadřuje podmínku řídící věty	<u>Kdo vyhrál, vyzvedne si cenu v kanceláři.</u> <u>Kdo se bojí, nesmí do lesa.</u> Včera bylo odesláno, <u>co jsme si objednali.</u> <u>Kdo ho viděl, nemohl ho poznat.</u> <u>Čím se dosáhne tak pěkných květů, není známo.</u> Stává se, <u>že obilí po dešti polehne.</u> <u>Hned se pozná, že Hana bude dobrá švadlena.</u> Je možné, <u>že se stanou ještě horší věci.</u> <u>Hlavní je, že jsme to opravdu dokázali.</u> <u>Bylo jeho vroucím přáním, aby se Toník dostal na studia.</u> <u>Byla to náhoda, že se Martin dostal na studia.</u>
PŘÍSUDKOVÉ Bývají pouze po sponovém slovese <u>být, stát se.</u> Poukazuje na ně ukazovací zájmeno <u>ten, takový.</u>	<u>Byl Dalibor takový, jak ho líčí pověst ?</u> <u>Teta se jí stala tím, čím byla matka.</u> <u>Jezero již dávno není takové, jak je popisuje K.H.Mácha.</u>

PŘEDMĚTNÉ - závisí na slovese nebo přídavném jm. věty řídící, jako jejich předmět - spojky: že, aby, jak, kdo, co, jak, proč, kdy atd. Tážeme se pádovou otázkou a slovesem nebo přídavným jm.	Připravte si to, <u>co budete potřebovat.</u> Řekl, <u>že přijde zítra.</u> V rozhlase hlásili, <u>že očekávají teplé počasí.</u> Otec se tázal, <u>co se stalo.</u> Petr zvolal, <u>abych mu podal pero.</u> Maminka mi řekla, <u>co bude k obědi.</u> Po hlase jsme poznali, <u>že je Míša až na krají lesa.</u> Přemýšleli jsme, <u>co se jen mohlo stát.</u> Pojďte se podívat, <u>jak rozkvetl kaktus!</u> Uvidíte, <u>že se to zlepší.</u> Ráno už Jiří cítil, <u>že je zdráv.</u> Soustředili jsme se na to, <u>co je nejobtížnější.</u> Každý z žáků si přivede, <u>koho bude moci.</u> <u>Co kdo popadl, to si chtěl nechat.</u>
PŘÍSLOVEČNÉ - závisí na slovese nebo přídavném jm. věty řídící jako příslovečné určení <u>místní PUM</u> spojky: kde, kam, odkud, kudy. otázky: KDE? KAM? ODKUD? KUDY?	<u>Kde roste kapradí, bývá vlhko.</u> Znám <u>kříšťalovou studánku, kde nejlubší je les.</u> <u>Půjdu s tebou, kamkoli budeš chtít.</u> <u>Kudy neprojede automobil, dostane se snadno motocykl.</u> <u>Půjdeme tam, kde je hodně jahod.</u>

PŘÍSLOVEČNÉ (pokračování)	PŘÍKLADY
časové PÚČ spojky: když, jakmile, jak, až, než, nežli, kdykoli, sotva, sotvaže, jen, zatímco otázky: KDY? JAK DLOUHO?	<u>Když je pod mrakem, schyluje se k dešti.</u> <u>Když řidič odjel, hildač zavřel vrata.</u> <u>Bylo půl šesté, když jsme dorazili na místo. Mnoho dalších továren vznikne, až bude dokončena stavba elektrárny. Jakmile Jarmila odešla, dala se Nataša do psaní. Jen otevřel dveře, vzpomněl si na svůj úmysl. Kdykoli se děti vracely z hub, stavovaly se u stůlů dány. Dříve než Jana stačila usnout, přišla paní Vaňková. Zatímco jsem se dal znovu do práce, seděl přítel u svítilny. Chlapci mohli odejít, kdy se jim zachtělo. Nedal se do práce, dokud si nepřičetl noviny.</u> 102 <u>Jak si usteleš, tak si lehneš. Všechna hmyzí společenstva vypadají, jako by tu vládl rozumný pořádek. Bylo mu, jako by spolkl horký požárek. Všechno počínání bylo, jako by hrách na stěnu házel. Dostanete tolik potravy, kolik sníte. Čím blíže zajižděl králevic k zámku, tím volněji jel. Tábor vypadal jinak, než jak si Lidka představovala. Kluci se tu vykrmili, že mají tváře jako melouny. Vyčerpaní hráči usnuli tak tvrdě, že je nebylo možno probudit. Nikdo tu nebyl tak chud, aby neměl co jíst. Pepík utíkal, až se mu hlava třásla. Jezdci se hnali do řeky, až voda špláchala. Nové odrůdy získáme tím, že získáme jedince křížme.</u> P12
PÚZ- PÚM1 způsobové a měrové - vyjadřují způsob a míru, vztahují se ke slovesu nebo k přídavnému jménu větý řídící	
spojky: jak, jako, tak - že, tak - aby, tím - že, tak - že, čím - tím otázky: JAK? KOLIK? ČÍM?	

PŘÍSLOVEČNÉ (pokračování)	PŘÍKLADY
příčinné PUF - vyjadřují příčinu nebo důvod - příčina vždy předchází děj větý řídící spojky: protože, poněvadž, jelikož, že otázka: Z JAKÉHO DŮVODU?	<u>Aleš si liboval, že se k němu slušně chováli.</u> <u>Ihned po zabýsknutí teplota klesá, protože se teply vzduch rozptýlil.</u> <u>Nikdo z chlapců nevylézal ze stanu, poněvadž se bál.</u> <u>Protože bylo velké sucho, voda ve studnách vyschla. /dříve bylo sucho/ /pak voda vyschla/</u> <u>Na delší túry si vezmete pláštěnku, protože promoknutí není nikterak příjemné.</u> <u>Docílili jsme dobrých výsledků, protože jsme hodně pracovali.</u>
účelové PVV - Vyjadřují účel větý řídící. Od příčinných se liší spojkou aby, která není nikdy v příčinných větách. - Účel vždy časově následuje za dějem větý řídící. spojka: aby. otázka: ZA JAKÝM ÚČELEM? podmínkové PÚPO - vyjadřují podmínku, na které závisí děj větý řídící spojky: jestliže, -li, kdyby, kdybych otázka: ZA JAKÉ PODMÍNKY? (ale pozor na význam větý!)	<u>Pečujeme o památkové stavby, aby byly zachovány příštím generacím.</u> <u>Hodně jsme trénovali, /nejdříve/ /abychom dosáhli dobrých výsledků /spotom/</u> <u>Robinson si uřízl silnou bambusovou hůl, aby měl v ruce nějakou zbraň. Oblékl jsem se teple, abych nenachladl. Dávej pozor, ať si neublížíš.</u> <u>Budeme-li tiší a pozorní, uvidíme mnoho zajímavého. Stane-li se neštěstí, je mnoho nářků. Jestliže motor nezabere, stroj začne klesat. Zavolejte nás, jestliže nebudete na práci sami stačit. Kdybych měl peníze, koupil bych si motorovou loď. Kdyby se pravá strana nerovnála levé, pak by to nebyla rovnice. Vžkažte nám, kdyby se Toník vrátil. Budě-li pršet, na výlet nepůjdeme. Jestliže budou všichni opatrní, nemůže se nikomu nic stát.</u>

PŘÍSLOVEČNÉ (pokračování)	PŘÍKLADY
přípustkové PUPĚ - Vyjadřují okolnost, která je na překážku uskutečnění děje věty řídící, která je pro něj nepříznivá. Děj však přesto proběhne. spojky: ačkoli, ač, třeba, třebaže, třeba, přestože, i když. Poznáme je podle spojek !	Ačkoli se původní telefon velmi zdokonalil, základ zůstal stejný. Zemědělci zaselí včas, ačkoli bylo počasí nepříznivé. Říkali mu Horák, ač se jmenoval Liska. Třeba zůstal Novák na konci pole závodníků, přece se nevzdal. Ruda tentokrát nezvítězil, přestože se o to tolik snažil. Lyžař si někdy zlomí nohu, i když jen naráz zabrzdí. (spojky: i když, ani kdyby - jsou věty podmínkové přípustkové. Např.: I kdybyste mě nutili, nepůjdu s vámi. Nepůjdu tam, ani kdyby mě platil.)
PŘÍVLASTKOVÉ - závisí na podstatném jménu věty řídící a blíže je určují tak jako přívlastek. - stojí hned za podstatným jménem, proto bývají do věty řídící vloženy, odděleny čárkami. Bývají připojeny: a) vztahnými zájmeny - který, jenž, kdo jaký, jehož, jejíž, jejichž b) vztahnými příslovci - kde, kam, odkud, kudy, kdy, jak, jako c) nebo spojkami - že, aby, zda, zdali	Slychal o lidech, kteří nemají ani kam hlavu složit. Usedli jsme v stromořadí lip, jež kdysi vroubilyhlavní cestu. Slunce plane na temně modré obloze, jaká bývá uprostřed léta. Nenajdete u nás kraj, kde by neměli brambory. Učili jsme podivné chvění, jako když se blíží nebezpečí. Milan potvrdil zprávu, že Alena přijde. Každý z nás chová přání, aby se nám vedlo lépe. Pavel přišel s prosbou, zdali bychom mu nepůjčili kopací míč.

DOPLŇKOVÉ

DOPLŇKOVÉ

- závisí na slovese i na jménu věty řídící.
- Podstatné jméno nebo zájmeno je přítom v řídící větě vždy předmětem.
- spojky:
- JAK, KTERAK**
- (poznáváme je podle spojky **JAK**), **JAKO**
- doplňkovou větu můžeme nahradit infinitivem.
- bývají též po slovesech považovat, pokládat za někoho, za něco.

PŘÍKLADY

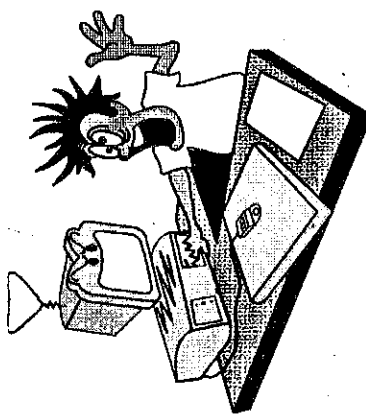
Vidíme malé lodičky, jak za sebou vlečou bělostné chumáčky vaty.

Obdivoval jsem výsadkáře, jak se zvolna snášel k zemi. Jana uctila plyn, jak ucházel z pootevřeného kohoutku.

Hana viděla hvězdy, jak září jako mihotavá světylka. (JAK viděla hvězdy?)

Nepovažujeme tě za toho, kdo by to byl schopen udělat.

Celá skupina považovala Puntfu za toho, na koho je vždy spolehnutí.

A ještě jedna metodická poznámka na závěr.

Vše, co jste se dosud naučili, se velmi snadno zapomíná. Doporučujeme Vám se k látce občas vrátit. Získáte dobrý pocit a potřebnou jistotu.

Redakce SPRINTU